

Franjo Emanuel Hoško

FRANJEVAČKA BOGOSLOVNA ŠKOLA U PETROVARADINU (1735. - 1783.)

Srijemski gradić Petrovaradin je za vrijeme Bečkog oslobodilačkog rata (1683.-1699.) u tri navrata (1687., 1688. i 1691.) oslobođan od turske vlasti. Poslije njegove uspješne obrane od turskog pokušaja da ga ponovno osvoje u jesen 1694. godine, nastanili su se ondje, i to blizu tek izgrađene tvrđe, i franjevci Provincije Bosne Srebrene koje je predvodio fra Šimun Dabić. God. 1699. počeli su graditi samostan i crkvu; u kuću su se uselili još iste godine. Prvotna samostanska zgrada bila je prizemnica i imala je do 1719. samo ulično krilo, jer tada započinje izgradnja sjevernog i istočnog krila. Ta dva krila su bila podignuta na kat, a kat je dograđen 1731. i uličnom dijelu zgrade. Sredinom 18. st. franjevci su željeli dograditi samostanu i drugi kat, ali su im 1753. državne vlasti odbile molbu; ipak su 1767. sjevernom krilu dogradili u prizemlju novu blagovaonicu i na katu sobe. God. 1783. je u dio samostana smještena vojna bolnica, a 1786. su franjevci morali prepustiti cijeli samostan vojnim vlastima. I crkvu su te vlasti najprije koristile za žitnicu, a poslije 1820. je pregrađena za zgradu vojnog zapovjedništva. U višestruko pregrađenom samostanu, još je i danas bolnica.¹

Petrovaradinski franjevci slijedili su tradiciju svoje Provincije i posvetili se pastoralnom djelovanju. U samom Petrovaradinu isusovci su vodili župu, a oni su služili vjernicima u samostanskoj crkvi. Izvan grada vodili su tri župe, i to u današnjem Novom Sadu, Kamenici i Srijemskim Karlovcima. Župu u Novom Sadu predali su kaločko-bačkom nadbiskupu još u drugom desetljeću 18. stoljeća, a ostale je preuzeo srijemski biskup sredinom tog stoljeća. U samom pak samostanu je Provincija Bosna Srebrene, još prije dogradnje samostanske zgrade, bila uspostavila učilište filozofije² koje je djelovalo samo pola desetljeća (1713.-1718.). U proširenom građevnom sklopu najprije je smjestila školu moralnog bogoslovlja (1729.-1735.) i zatim je ondje kroz gotovo pola stoljeća djelovala Bogoslovna škola s fakultetskom nastavnom osnovom;³ u toj školi dogmatskog bogoslovlja primali su od 1735. do 1757. cjelovitu teološku izobrazbu članovi Provincije Bosne Srebrene, a od 1757. do 1783. članovi Pro-

¹ Arhiv Hrvatske franjevačke provincije u Zagrebu (AHFPZ), *Protocolum sive archivium conventus Sancti Patris nostri Seraphici Patriarchae Francisci Petrovaradini continens varia gesta et res notatu dignas ab anno Domini 1695. novissime editum per R. P. Josephum Mihich anno 1729. tunc actualem guardianum* (navod: *Protocolum conventus Petrovaradini*), str. 1, 7, 9, 11, 18, 22, 25, 26, 53, 68, 154, 161-164, 186. - Jerko Matoš, *Samostan sv. Franje u Petrovaradinu*. Peristil, 30 (1987.), 109-126.

² Provincijal Bosne Srebrene Petar Pastirović, Srijemac iz Iloka, je 1713. ustanovio filozofsko učilište u Petrovaradinu i za prvog profesora postavio Stjepana Brnjakovića koji je potjecao iz obitelji iločkih vlastelina, baruna Brnjakovića. Kad se Stjepan Brnjaković odrekao te dužnosti, predavao je filozofiju u Petrovaradinu Grgur Margić (1715.-1718.), kasniji petrovaradinski gvardijan i začetnik dogradnje samostana (1718.-1722.) te provincijal Bugarske provincije (+ Ljubljana, 16. V. 1729.).

vincije sv. Ivana Kapistranskoga. Bila je to najviša crkvenoškolska ustanova u Srijemu i istodobno jedini školski zavod fakultetskog stupnja na tom području tijekom 18. stoljeća.

Početak djelovanja Bogoslovne škole s četverogodišnjom nastavom u Petrovaradinu ovisan je o tzv. prvoj diobi Provincije Bosne Srebrene. Samostani Bosne Srebrene pod vlašću Venecije obrazovali su 1735. novu redovničku pokrajinu, Provinciju sv. Kaja koja je ubrzo nazvana Provincijom presvetog Otkupitelja. U preostalom je dijelu Bosne Srebrene provedena reorganizacija školskih ustanova za izobrazbu brojnog podmlatka te provincije. Do diobe Bosne Srebrene postojala su dva generalna učilišta: prvo je bilo u Budimu, a drugo u Šibeniku. Oba visokoškolska centra imala su učilište filozofije i Bogoslovnu školu s četverogodišnjom nastavnom osnovom. Od 1724. do 1735. je i u Osijeku djelovala Bogoslovna škola s četverogodišnjom nastavnom osnovom, ali bez Filozofskog učilišta; ta je škola, naime, bilo tzv. pokrajinsko ili provincijsko, a ne Generalno učilište. Generalno učilište u Šibeniku postalo je 1735. središnjim školskim zavodom u Provinciji presv. Otkupitelja, a u Bosni Srebrenoj je školski zavod u Osijeku promaknut među generalna učilišta; škola pak moralnog bogoslovlja u Petrovaradinu postala je pokrajinsko učilište dogmatskog bogoslovlja ili Bogoslovna škola s četverogodišnjom nastavnom osnovom. Provincijal Luka Karagić je, naime, 17. VII. 1735. odredio da petrovaradinsko učilište moralnog bogoslovlja promijeni nastavnu osnovu i prihvati nastavnu osnovu dogmatskog bogoslovlja koje će predavati dva profesora održavajući i javne teološke rasprave iz školskog gradiva. Karagićeve uredbe zapravo ukazuju na primjenu nastavne osnove tzv. Viktorijanskih generalnih konstitucija koje je 1694. bio odobrio vrhovni poglavar Franjevačkog reda Bonaventura Poerius (1694.-1697.). One su razlikovale učilišta moralnog bogoslovlja s dvogodišnjom nastavom i Bogoslovne škole u kojima je studij teologije trajao četiri godine. Nastavno su gradivo tumačili predavači slijedeći četiri knjige Lombardovih Sentencija, i to po tumačenjima franjevačkog naučitelja bl. Ivana Duns Scota. U petrovaradinskoj školi vjernost Duns Scotu označavala je i njegova slika koju je 1747. za školu pribavio profesor Antun Tomašević. Poeriusova nastavna osnova stavlja nastavnicima slobodu slijediti Duns Scotova tumačenja ili diktirati studentima vlastite obrade pojedinih teoloških predmeta. Spisi petrovaradinskih profesora Ivana Lukića i Antuna Papušlića potvrđuju njihovu vjernost toj nastavnoj osnovi franjevačkih bogoslovnih škola, ali valja naznačiti da su nastali dok su njihovi autori predavali na drugim bogoslovnim školama, a ne u Petrovaradinu. Provedbene uredbe te nastavne osnove također predviđaju da tri profesora predaju na-

---

³ Školu moralnog bogoslovlja s jednim profesorom i dvogodišnjom nastavom uspostavio je u Petrovaradinu 1729. provincijal Ivan Kopijarević Stražemanac. Prvi je profesor bio Josip Batinić (+ Osijek, 25. III. 1731.), koji je prije toga bio profesor filozofskog učilišta u Našicama (1723.-1726.). Predavao je samo godinu dana (1729./1730.), a naslijedio ga je Antun Pavlović (+ Budim, 9. V. 1756.). I Pavlović je ostao u Petrovaradinu samo godinu dana (1730./31.), a zatim je bio profesor bogoslovnih škola u Osijeku (1731.-1735.) i u Budimu (1735.-1745.). Poslije Pavlovića predavali su moralno bogoslovlje u Petrovaradinu Petar Ivanović (1731. - 1733.) i Đuro iz Broda (1733. - 1735.), koji su kasnije djelovali u Petrovaradinu kao profesori škole dogmatskog bogoslovlja.

stavno gradivo, ali u Provinciji Bosni Srebrenoj su tu uredbu provodili samo na bogoslovnim školama u sastavu generalnih učilišta; u bogoslovnim školama sa stupnjem provincijskog učilišta, kao što je bila škola u Petrovaradinu i kasnije u Radni i Temišvaru, predavala su samo dva profesora.⁴

Provincijal Karagić je 1735. godine imenovao za prve profesore nove Bogoslovne škole u Petrovaradinu Ivana Lukića i Đuru iz Slavenskog Broda⁵; Lukić je već u drugom semestru postao profesor generalnog učilišta u Osijeku, a u Petrovaradinu ga je naslijedio Petar Ivanović⁶. Đuro Brođanin i Petar Ivanović predavali su do konca školske godine 1742./43. i tako su prevršili broj od šest godina koji su predviđale školske uredbe o djelovanju profesora na bogoslovnim školama stupnja pokrajinskog učilišta. Njihov školski rad je 1739. teško ugrozila kuga koja je harala u Srijemu i Slavoniji; ona je i u samom samostanu našla svoje žrtve, a škola ipak nije prekinula svoj rad. Provincijal Filip Lastrić je 15. V. 1743. Brođanina i Ivanovića proglasio šestgodišnjim učiteljima teologije, »lectores sexennales« i tako označio kraj njihovom profesorskom djelovanju⁷.

⁴ Arhiv Franjevačkog samostana u Budimu (Budapest, Margit körut 25; AFSB), *Acta congregationum ab anno 1712. usque ad annum 1750.*, sign. XII - 3/47, ad annum. - Franjo Emanuel Hoško, *Organizacija filozofske i teološke nastave na visokim školama provincije sv. Ladislava u razdoblju potridentske obnove*. Kačić, 6 (1974.), 55-57.

⁵ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradimi*, 132.

⁶ Ivan Lukić (Skomnica kod Velike, oko 1698. - Bač, 27. I. 1770.) postao je 28. II. 1720. član Bosne Srebrene. Studij filozofije i teologije završio je u Italiji, jer je vrlo dobro znao talijanski. Učiteljsko djelovanje započinje kao profesor filozofskog učilišta u Požegi (1732.-1734.). Zatim je boravio u Budimu kao odgojitelj franjevačkih studenata (1734./35.) da bi 1735. nastupio kao profesor dogmatskog bogoslovlja u Petrovaradinu. Već tada je Lukić posjedovao naslov »lector generalis« tj. kvalifikaciju za predavača teologije na bogoslovnoj školi u sastavu generalnog učilišta, pa nakon prvog semestra predavanja u Petrovaradinu postaje profesor generalnog učilišta u Osijeku i ondje djeluje jedno desetljeće (1736. - 1746.). Postigao je 1745. najviši prosvjetni naslov u Franjevačkom redu, naslov »lector jubilatús«. Od 1748. do 1751. bio je gvardijan samostana u bačkom gradu Bajji. Sudjelovao je 1736. i 1751. u komisijama pred kojima su polagali ispit kandidati za službu profesora u Budimu. Sudjelovao je u vodstvu Provincije kao definitor (1745.-1748.), a 1756./57. je obavio kanonski pohod u vlastitoj provinciji. Bosna Srebrena se tada nalazila pred svojom drugom diobom, a Lukić se vrlo oštro okomio na tzv. srijemske separatiste koji su, izgleda, željeli da u novu provinciju uđu samo podunavski samostani, a slavonski da ostanu zajedno s onima u geografskoj Bosni. Odluka o diobi Bosne Srebrene pridružila je 1757. novoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga sve samostane Bosne Srebrene u carskim zemljama, a za provincijala imenovala Srijemca Filipa Penića koji je rehabilitirao sve one koje je Lukić prethodno bio označio kao »separatiste«. Prije odlaska u Bač, Lukić je neko vrijeme boravio bio u Velikoj.

U rukopisu je ostavio filozofska i teološka predavanja koja je bio priredio za potrebe svojih studenata: *Logica* (s.l. s.a.; vel. 14x20 cm; Bač, B-11), *Metaphysica* (s.l.s.a.; vel. 22,5x17,5 cm; Bač, B-e-1), *In Aristotelis Physicam; De ceteris philosophiae partibus* (s.l. 1728.; vel. 9x20 cm; Bač, B 137); *De peccatis et justificatione; De actibus humanis* (Essekini 1737; vel. 15,5 x 19; Vukovar, bez signature); *De actibus humanis; De peccatis; De gratia justificante; De Angelis* (Essekini 1735.-1737.; vel. 16,5x 21 cm; Bač, F-c-11); *De incarnatione; De virtutibus theologis* (Essekini 1741; vel. 17x21,5 cm, Bač, 4-b); *Tractatus de virtutibus* (Essekini 1741; vel. 17x22 cm; Vukovar, bez sign.); *Tractatus de visione beata; Tractatus de Sanctissima Trinitate; De spe et charitate; De rerum Creatore* (Essekini 1741.; vel. 17 x 22,2 cm; Bač, F-c-11); *Tractatus complectens varias controversias circa articulos Fidei inter Catholicos et A Catholicos juxta verum Romano-Apostolicam Ecclesiam sensum exitus* (Essekini 1743.-1745.; vel. 17,5 x 22,3 cm; Bač, F-c-11); *De Romano Pontifice* (Essekini 1745.), *De Deo Trino; De purgatorio; De sacramentis in genere; De baptismo; De confirmatione; De Eucharistia* (Essekini 1746; vel. 15,5 x 20 cm; Ilok, C 295); *De Eucharistia* (Essekini 1746; vel. 17,5 x 22,6 cm; Bač, F-c-11). - Franjo Emanuel Hoško, *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*, 1. dio Kačić, 8 (1976.), 171-173.

⁷ AFSB, *Acta congregationum ab anno 1712. usque ad annum 1750.*, ad annum: »Ambo patres usque modo in conventu nostro S. P. N. Francisci Petrovaradini in munere lectotrum Ss. Theologiae se laudabiliter exercuerunt, et nunc tali Lectoratus muneri, juxta praescriptum a Statutis tempore laudabile finem imposuerunt.«

Đuro iz Broda rodio se potkraj 17. st. u Slavonskom Brodu. Filozofski i teološki studij je uspješno zaključio ispitom za profesora filozofije koju je zatim predavao na filozofskom učilištu u Baji (1729.-1731.). U Petrovaradinu je dvije godine predavao moralno bogoslovlje, ali je tada već posjedovao kvalifikaciju predavača dogmatske teologije. Nakon što je 1743. postigao naslov tzv. šestogodišnjeg učitelja teologije, nije nastavio profesorsku službu na generalnom učilištu nego se posvetio propovijedanju i stekao glas vrsnog propovjednika. Umro je 22. IX. 1761. u Somboru⁸.

Petra Ivanovića zapisi spominju kao Petra iz Pakraca, gdje se rodio potkraj 17. st. U Našicama je 6. XII. 1714. primio franjevačko odijelo i započeo novicijat. Po završetku filozofskog i teološkog školovanja položio je ispit za profesora filozofije i predavao najprije na filozofskom učilištu u Velikoj (1728.-1729.) i zatim na filozofskom učilištu u Našicama (1729.-1731.). Prvi puta je došao 1731. u Petrovaradin i dvije godine predavao moralno bogoslovlje. U Budimu je 11. VI. 1736. položio ispit za profesora dogmatske teologije. Kao profesor škole dogmatskog bogoslovlja bio je u Petrovaradinu osam godina (1736.-1744.); posljednje tri godine je Ivanović uz službu profesora obavljao i dužnost samostanskog starješine i u tom svojstvu vodio pregradnju crkve. U školskoj godini 1743./44. je s njime u školi predavao Antun Papušlić, dugogodišnji profesor teologije na generalnim učilištima u Osijeku i Budimu⁹. Desetljeće kasnije Ivanović je umro 7. IV. 1754. u Cerniku¹⁰.

U jesen 1745. u Petrovaradinu predaju teologiju Antun Tomašević i Marko Wittman; nije isključeno da su oni već godinu dana ranije započeli svoje djelovanje na petrovaradinskoj školi. Oni su do 1749. predavali zajedno, a

⁸ Arhiv Franjevačkog samostana u Makarskoj (AFSM), *Liber Archivalis in quo de origine Provinciae Bosnae Argentinae quae olim Vicaria, demum Provincia nuncupata ad de praeclare gestis in et extra eam, a Fratribus Minoribus Ordinis S. P. N. Francisci MDCCLXVII* (navod: *Liber Archivalis*), str. 212, 220. - AHFPZ, *Necrologium Valcovariense*, ad diem. - AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 132, 136, 137, 159.

⁹ Antun Papušlić (Lipik, oko 1706. - Cernik, 2. XI. 1766.) je oko 1725. postao član Bosne Srebrene stupanjem u novicijat u Velikoj. Zatim je studirao na filozofskom učilištu u Budimu, gdje je na bogoslovnoj školi započeo i studij teologije (1731./32.). Teološko školovanje je završio u inozemstvu, najvjerojatnije u Italiji. Prihvatio je učiteljsku službu i predavao najprije na filozofskom učilištu u Požegi (1738.-1741.). God. 1739. je zbog kuge izbjegao sa studentima u Veliku i pastoralno se brinuo za zaražene u selu Gornji Kunovci. Ispit za profesora dogmatske teologije položio je 21. IV. 1743. i u jesen iste godine preuzeo jednu ili dvije školske godine, jer je najkasnije 1745. postao profesor Visoke bogoslovne škole u Osijeku, a od 1749. do 1756. je predavao na bogoslovnoj školi u Budimu. S naslovom »lector jubilatus« bio je dekan generalnih učilišta u Budimu (1757.-1759.) i Osijeku (1759.-1764.), a u međuvremenu je 1757. bio s gradišćanskom regimentom u Pruskom ratu (1757./58.). Obavljao je i upravne službe; bio je gvardijan u Radni (1742./43.), definator Provincije (1751.-1754.) i generalni vizitator Provincije sv. Ladislava. U rukopisu su ostala dva njegova spisa, filozofski *Tractatus in universam Aristotelis logicam* (Posegae 1738; vel. 16 x 19,5 cm; Požega, spis br. 9) i teološki *De Verbi Divini incarnatione* (Essekini 1746; vel. 16 x 20 cm; Ilok C 294). Tiskom je pak objavio tezarij javne rasprave iz dogmatskog bogoslovlja *Praelectiones theologicae ex libro quarto Sententiarum de sacrosanctis... sacramentis* (Essekini 1748.), knjižicu koja sadrži tri govora u čast sv. Josipu, sv. Franji i sv. Antunu Padovanskom na latinskom jeziku i knjigu na hrvatskome *Dužna slava sinovskoga bogoljubstva* (Budim 1751.). Za ovo djelo još uvijek ne pokazuju zanimanje ni povjesničari teološke misli u Hrvata ni povjesničari hrvatske književnosti, ali ga treba ubrojiti među djela pučke mariologije na hrvatskom jeziku u 18. stoljeću. - Usp. F. E. Hoško, *Dvije osječke škole u 18. stoljeću*, 1. dio, 173-175. - Isti, *Prosudjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu*. Nova et vetera, 18(1978.), sv. 1/2, 149-151. - Isti, *Marijologije naših starih*. Rijeka 1992., 55-60.

¹⁰ AFSM, *Liber Archivalis*, 103, 205, 212, 220, 225, 234. - AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 136, 137, 159, 163. - J. Matoš, *Samostan sv. Franje u Petrovaradinu*, 114.

tada je Wittmana naslijedio Emerik Zomborlić. U ljetnom semestru 1751. je Tomaševića zamijenio Filip iz Teševa¹¹, a poslije njega sa Zomborlićem do 1756. predaju u Petrovaradinu još Đuro Rapić i Pavao iz Baje¹².

Antun Tomašević se rodio početkom drugog desetljeća 17. st. u Vukovaru. Postao je 14. I. 1730. član Bosne Srebrene u Iloku. Filozofiju je studirao kod Ivana Lukića u Požegi (1732.-1735.), a teologiju na generalnom učilištu u Osijeku (1735.-1738.). Položivši odmah ispit za profesora filozofije nastupio je kao predavač na filozofskom učilištu u rodnom gradu (1739.-1742.). Ispit za profesora teologije na školama pokrajinske razine položio je 1743. u Budimu, a 15. i 16. III. 1750. pristupio je u Požegi ispitu za profesora teologije na generalnim učilištima. Zadovoljio je na ispitu, što mu je tek 17. II. 1751. priopćio pismom general Franjevačkog reda Petar Joanecija a Molina. Predavao je dogmatsko bogoslovlje u Petrovaradinu (1744. ili 1745.-1751.) i u Osijeku (1751.-1756., 1757./58.). Nenadano je umro 8. XII. 1758. u Budimu, neposredno nakon što je obavio kanonsku vizitaciju u Provinciji sv. Ladislava.

U rukopisu je ostavio svoja filozofska predavanja *Aristotelis Logicam disputationes ad mentem doctoris subtilis Joannis Duns Scoti* (Valcovarini, 1739.; vel. 15,8 x 20,8 cm; Šarengrad) i *In universam Aristotelis Philosophiam naturalem* (Valcovarini, 1742; vel. 17 x 23,2 cm; Šarengrad), a tiskom je objavio filozofijski spis u duhu skotizma pod naslovom *Viridarium philosophicum complectens breves praefatiunculas, argumenta ac dubia e celebrioribus universae philosophiae controversiis propositis ad disputandum juxta genuinum sensum Joannis Duns Scoti* (Zagrabiae, 1758.). Tom djelu je pridružio teološke teze *Miscellanei flores theologici* (Essekini, 1758.). Na latinskom je dao tiskati i teološko djelo *Nodus Gordius de regula proxima actuum humaniorum sive conscientia* (Essekini, 1755.) i nabožno djelo na hrvatskom jeziku *Razgovor duhovni od svetoga Bone mučenika* (Osijek, 1754.). Nažalost, u petrovaradinskom razdoblju djelovanja nije zapisao ni rukopisno ni tiskano djelo¹³.

Marko Wittman se rodio u Budimu u drugom dijelu drugog desetljeća 18. stoljeća. O njegovom školovanju poznato je samo da je posljednje dvije godine teološkog studija bio na generalnom učilištu u Budimu, jer je ondje 1740. branio teze iz dogmatike profesora Jerolima Lipovčića, a sljedeće godi-

¹¹ Filip iz Teševa (+ Velika, 1. II. 1767.) je teologiju slušao na Generalnom učilištu u Budimu; god. 1742. je završavao studij. Kad je položio ispit za profesora filozofije, predavao je filozofiju na filozofskim učilištima u Baču (1743.-1745.) i u Iloku (1745./46.). Natječajnom ispitu za profesora teologije pristupio je 1751. u Baji, gdje je ispitu predsjedao generalni vizitator Šimun Andrićin. Kad je 1. IV. 1751. naslijedio Tomaševića na učiteljskoj stolici u Petrovaradinu, sam je bio 19. IV. 1751. jedan od šest ispitivača na natječaju za profesore filozofije u Petrovaradinu. Poslije kratkog djelovanja u Petrovaradinu predavao je na bogoslovnoj školi u Radni (1751.-1756.) i postigao naslov šestogodišnjeg profesora teologije (usp. Arhiv Franjevačkog samostana u Osijeku (AFSO), *Statuta Provincialia et commissariorum conventus Essekiensis*, anno 1756.).

¹² Pavao iz Baje (+ Sombor, 14. I. 1768.) predavao je na bogoslovnim školama u Petrovaradinu (1754.-1756.) i u Radni; 1756. boravi u rodnom gradu i nosi naslov šestogodišnjeg profesora teologije. Tiskom je objavio knjigu o marijanskom svetištu u Radni (usp. *Brevis memoria Provinciae s. Joannis a Capistrano*. Budae 1857., 46).

¹³ Franjo Emanuel Hoško, *Filozofsko učilište u Vukovaru (1733.-1783.)*. Anali za povijest odgoja, 1(1992.), 16-17.

ne profesora Antuna Pavlovića, nekoć profesora učilišta moralnog bogoslovlja u Petrovaradinu. Zaključivši svoje teološko školovanje položio je ispit za profesora filozofije i odmah 1741. preuzeo učiteljsku stolicu na filozofskom učilištu u Osijeku, gdje je predavao tri godine (1741.-1744.). Nakon što je položio ispit za profesora teologije u bogoslovnim školama pokrajinskog stupnja, predavao je u Petrovaradinu. Umro je ondje 6. VIII. 1749. u Petrovaradinu, a 14. XII. iste godine naslijedio ga je Emerik Zomborlić¹⁴.

Emerik Zomborlić se rodio oko 1710. u Pečuhu pa ga povijesni spomenici redovito nazivaju »Emericus a Quinqueecclesiis«. Zanimljivo je da je sedam godina predavao filozofiju, i to najprije na filozofskom učilištu u Slavenskom Brodu (1738.-1741.), a zatim na filozofskom učilištu u Budimu (1745.-1749.). Već se je 1743. bio natjecao za učiteljsku stolicu Bogoslovne škole u Petrovaradinu, ali nije uspio pa je 1748. ponovno pristupio ispitu u Baču i postigao najviše bodova na ispitnom natjecanju. U Petrovaradinu je predavao šest godina (1749.-1755.) i postigao naslov šestogodišnjeg profesora teologije. U Požegi se 1750. natjecao za naslov profesora teoloških škola u sastavu generalnih učilišta, ali nije zadovoljio. U Petrovaradinu je obavljao također službu samostanskog starješine (1755.-1757.), a zatim je bio prvi kustod novoosnovane Provincije sv. Ivana Kapistranskoga (1757.-1760.). U međuvremenu je kroz šest godina bio učitelj u novicijatu, tj. odgojitelj mladih franjevacu u njihovoj prvoj godini redovničkog života. Pod predsjedanjem generalnog vizitatora Giovanni Battista de Calavatone izabrao ga je 10. VIII. 1767. provincijski kapitul u Našicama za provincijala, ali se njegovom izboru suprotstavio bečki dvor pa ga nije odobrila vrhovna uprava Franjevačkog reda već je 9. I. 1768. imenovala novo vodstvo Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u kojem je Zomborlić ostao definator (1768.-1771.). Umro je 24. IV. 1773. u Somboru, cijenjen zbog uzornog života. Tiskom je objavio teze iz filozofije *Conclusiones ex universa Philosophia* (Budae, 1747.), a objavio je i teološke teze javne rasprave koju je 13. V. 1754. održao u Petrovaradinu, i to kao prilog nekom molitveniku; te teze nisu dosada nađene¹⁵.

Od 1751. do 1753. sa Zomborlićem je u petrovaradinskoj školi predavao Đuro Rapić. Rodio se 11. IV. 1715. u današnjoj Staroj Gradiški. Član Bosne Srebrene postao je stupanjem u novicijat 12. VIII. 1732. u Velikoj. Čini se da je on prvi student petrovaradinske Bogoslovne škole koji se zatim popeo i na učiteljsku stolicu u toj školi, jer je od 1737. do 1741. slušao predavanja Đure Brođanina i Petra Ivanovića. Provincijal Filip Lastrić odobrio mu je polaganje ispita za profesora filozofije i zatim mu dodijelio učiteljsko mjesto na Filozofskom učilištu u Požegi (1741.-1744.), gdje je i sam nekoć predavao filozofiju. Ispit za profesora teologije je položio 1748. u Baču, a zatim je 1750. počeo predavati na Bogoslovnoj školi u Radni. Sljedeće godine je ustupio svoje mjesto u Radni Filipu iz Teševa, a sam je pošao u Petrovaradin. U jesen 1753.

¹⁴ Isti, *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*, 1. dio, 183.

¹⁵ Isti, *Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevacu... u Budimu*, 148-149. - Ivan Sražemanac, *Povijest franjevačke provincije Bosne Srebrene*. Zagreb 1993., 215-216.

našao se u nekom sukobu s petrovaradinskim gvardijanom Jakovom Matijevićem. Provincijal Josip Janković je prosudio da je kriv Matijević i lišio ga službe, ali je i Rapića 17. IX. 1753. ponovno premjestio u Radnu. Isticao se u vođenju gospodarskih i građevnih poslova pa je 1752. nadglednik građevnih radova u Petrovaradinu i 1757. u Iloku, a zatim upravitelj suknare u Budimu (1761.-1764.) te ekonom provincije (1764.-1767.). Premda je u vodstvu provincije sudjelovao kratko vrijeme kao definator (1767./68.), obavljao je ugledne dužnosti osobnog teologa biskupa u Đakovu Antuna Čolnića (1768.-1770.) i dekana Filozofskog učilišta u Iloku (1771.-1775.). Kao propovjednik je boravio u rodnoj Gradiški (1757.-1761., 1778.-1780.) i Velikoj, gdje je 19. XII. 1785. umro. U hrvatskoj nabožnoj književnosti u duhu potridentske katoličke obnove napisao je homiletičko djelo *Svakomu po malo iliti predike nediljne zajedno s korizmenima* (Pešta, 1762.), hagiografski spis *Od svakoga po malo iliti kratko ispisanje života, mučeništva i slave pravih i svetih prijatelja Božji* (Pešta, 1764.) i katekizam *Satir iliti divji čovik u nauku krstjanskom ubavistit, upiti, naučit i pokristit* (Pešta, 1766.). Pripisuje mu se, ali bez dostatnih obrazloženja, i autorstvo anonimnog spisa *Slavonski tamburaš* (1767.) koji kritizira pisanje A. M. Relkovića¹⁶.

U drugom desetljeću rada petrovaradinske Bogoslovne škole spomenuti predavači slijede istu nastavnu osnovu kao i u prvom desetljeću njezinog djelovanja. U tom i u trećem desetljeću postojanja škole novost u radu predstavlja redovito održavanje javnih rasprava koje su priređivali profesori sa svojim studentima. Tjedne, mjesečne i godišnje rasprave spadale su među didaktičke vježbe ondašnjeg odvijanja nastave. Profesori su birali gradivo tih rasprava izražavajući ga u obliku tvrdnje ili teze. Rasprava se odvijala na taj način što bi zaduženi student iznio sadržaj teze i dokaze koji je opravdaju.

Osporavatelji teze iznosili su proturazloge, a branilac je nastojao opovrći prigovore i donijeti nove dokaze. Sav postupak prigovora i obrane odvijao se u silogističkoj formi. Godišnje rasprave održavale su se pred javnošću, redovito u crkvi. Obuhvaćale su određen broj teza iz dijela ili iz cijelog gradiva. Teze je formulirao profesor, a popis teza bi redovito dao otisnuti uz novčanu pomoć kakvog dobročinitelja koji bi tom zgodom predsjedao raspravi. U raspravi nisu sudjelovali samo studenti; redovito su tražili riječ ostali profesori i ugledni gosti.

Prvu poznatu raspravu petrovaradinski su studenti održali izvan Petrovaradina; profesor Wittman ih je 20. VII. 1746. vodio u Vukovar. U petrovaradinskoj franjevačkoj crkvi organizirao je 14. IX. 1746. raspravu profesor Tomašević, a prigovorima su u njoj sudjelovali bivši dugogodišnji profesor Antun Pavlović koji je u to vrijeme bio gvardijan u Petrovaradinu, zatim Wittman, poglavar isusovačkog samostana i gradski apotekar imenom Konstantin. Wittman je sljedeću raspravu vodio u Petrovaradinu deset dana poslije

---

¹⁶ Isti, *Franjevačko visoko učilište u Požegi*. Nova et vetera, 27(1977.), sv. 1, 102-104. - Isti, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb, 1985., 102-105. - Isti, *Marijoljublje naših starih*. Rijeka, 1992., 78-82.

Tomaševića, a tezama su prigovarali Pavlović, Tomašević i novosadski župnik Antun Crnojević. Tomašević je održao još pet rasprava¹⁷, Wittman samo jednu¹⁸, a Emerik Zomborlić je priredio četiri rasprave¹⁹. U trećem i četvrtom desetljeću rada petrovaradinske Bogoslovne škole Benedikt Zebić je predsjedao u pet rasprava²⁰, Đuro Rapić kod dvije²¹, Stanislav Losgott jednoj²² i Eugen Lenauer također jednoj²³. Ni u četvrtom desetljeću djelovanja petrovaradinske Bogoslovne škole profesori nisu zanemarili vođenje javnih rasprava. Tako je Ladislav Spaić vodio pet²⁴, Barnaba Cronfeld tri²⁵, Petar Kraft četiri²⁶, Ambroz Zomborlić jednu²⁷, Jeronim Jakočević šest²⁸, Lovro Bračuljević dvije²⁹, Hadrijan Lohr dvije³⁰, Ivan Nebel jednu³¹ i Filip Matković dvije³².

Sami profesori su nastojali širiti glas o školi izvan Petrovaradina pa te rasprave vode također u Vukovaru i Novom Sadu³³. Za rasprave pokazuju zanimanje i u njima aktivno sudjeluju prije svega franjevci iz obližnjih samostana u Vukovaru i Iloku, zatim petrovaradinski isusovci i obližnji župnici³⁴. Za rad škole pokazuju zanimanje i crkveni dostojanstvenici kao što su srijemski arhidakon Adam Büttner, srijemski prepošt Antun Knezović, srijemski biskupi Nikola Đivović i Ivan Paxy te generalni vizitator Giovanni Calvatone. U raspravama sudjeluju i predstavnici ondašnje inteligencije iz laičkih radova, liječnici i apotekari, dok su mecene pojedinim raspravama bili trgovci, kao petrovaradinski trgovac Braun, društveni poglavari, npr. podžupan Adam Csupor, grof Sigismund Pejačević i vojnički časnici kao generali Josip Minas i

¹⁷ Rasprave su bile: 11. IX. 1747., 6. VII. 1748., 17. VII. 1748., 14. VI. 1750. i 24. IX. 1750. - usp. APHFZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 164-169.

¹⁸ Rasprava je održana 20. VIII. 1748. - *Ibidem*, 168.

¹⁹ Rasprave su bile: 24. V. 1751., 13. V. 1753., 1. IX. 1754. i 22. II. 1756. - usp. *Ibidem*, 175-197.

²⁰ Rasprave su bile: u studenome 1758., 14. X. 1759., 30. V. 1761. 4. VII. 1762. i 24. VII. 1762. - usp. *Ibidem*, 209-224.

²¹ Rasprave su bile: 20. V. 1753. i 12. VIII. 1753. - Usp. *Ibidem*, 189.

²² Mecena te rasprave bio je vladika u Vršcu, a prisustvovao je novosadski vladika. Srijemski biskup Đivović očito nije odobravao tu svečanost pa je optužio Losgotta da nije tražio odobrenje provincijala Filipa Penića za svoje teze. Kako je to bilo točno, za kaznu je Penić premjestio Losgotta za profesora u Radnu. Rasprava je bila održana 25. XI. 1759. - Usp. *Ibidem*, 215.

²³ Raspravu je održao 29. VI. 1761. - Usp. *Ibidem*, 218.

²⁴ Rasprave su bile: 6. VII. 1764., 23. VI. 1765., 4. X. 1765., 5. II. 1766. i 6. VIII. 1766. - Usp. *Ibidem*, 233-242.

²⁵ Rasprave su bile: 4. X. 1765., 6. VII. 1766. i 21. XII. 1767. - Usp. *Ibidem*, 241-250.

²⁶ Rasprave su bile: 3. V. 1768., 4. X. 1768., 4. VI. 1769. i 27. VIII. 1769. - Usp. *Ibidem*, 251-256.

²⁷ Rasprava je bila 11. IX. 1768. - Usp. *Ibidem*, 252.

²⁸ Jakočević je predvodio rasprave: 21. VII. 1770., 24. VI. 1771., 20. VII. 1772., 22. VIII. 1773., 21. VIII. 1774. i 5. V. 1775. - Usp. *Ibidem*, 260-284.

²⁹ Rasprave su bile: 26. VI. 1771. i u svibnju 1772. - Usp. *Ibidem*, 260.

³⁰ Rasprave su bile: 14. X. 1775. i 19. X. 1775. - Usp. *Ibidem*, 293.

³¹ Nebel je vodio raspravu 25. VIII. 1776. - Usp. *Ibidem*, 298.

³² Matkovićeve rasprave su bile: 25. VIII. 1776. i nepoznatog dana i mjeseca sljedeće godine. - Usp. *Ibidem*, 298, 307.

³³ Paralelno s Bogoslovnom školom djelovalo je u Petrovaradinu u posljednjim godinama prije druge diobe Bosne Srebrene (1749.-1757.) također i filozofsko učilište. Predavali su profesori: Celestin Paron (1749.-1752.), Marko Gužvić (1752.-1755.) i Josip Srimčević (1755.-1757.); posljednju godinu trogodišnjeg studija Srimčević je sa studentima proveo u Aradu. Gužvić je sa svojim studentima održao dvije rasprave: 13. V. 1753. i 29. IX. 1754. godine, a Srimčević samo jednu, i to 29. II. 1757. godine. - Usp. *Ibidem*, 168, 188, 192, 204.

³⁴ O djelovanju isusovaca usp. Josip Predragović, *Isusovci u Petrovaradinu 1693.-1773.* Vrela i prinosi. 9(1939.), 1-49.

Franjo Ivan de Mertens. Posebnu pažnju valja pokloniti bilješka da je u raspravama kod dviju rasprava aktivno sudjelovao liječnik Samuel Czermanski, po vjeri protestant, te da je na jednoj raspravi bio mecena pravoslavni vladika iz Vršca, a prisutan je bio novosadski vladika.

U godini prije druge diobe Provincije Bosne Srebrene, kad je petrovaradinska Bogoslovna škola postala školskim zavodom 1757. osnovane Provincije sv. Ivana Kapistranskog, preuzeli su učiteljska mjesta u njoj Jerolim Bačić³⁵ i Benedikt Zebić. Kako je Bačić predavao samo jednu školsku godinu (1765./57.), sa Zebićem su dijelili učiteljske obaveze Krizostom Rappold³⁶, Stanislav Losgott³⁷ i Eugen Lenauer. Zebića i Lenauera su 1763. zamijenili Barnaba Cronfeld i Petar Kraft iz Vukovara³⁸ te Ambroz Zomborlić. Cronfeldov je tako drug kroz četiri godine bio Ladislav Spaić (1764.-1768.).

Posljednja dvojica profesora Bogoslovne škole u Petrovaradinu koji su predavali po nastavnoj osnovi franjevačkih škola bili su Jerolim Jakočević i Lovro Bračuljević, mlađi; riječ je o usavršenoj nastavnoj osnovi koju je 1756. proglasio general Franjevačkog reda Klement Giugnoni iz Palerma

³⁵ Jerolim Bačić (Vrba kod Slavonskog Broda, oko 1725.-Slavonski Brod, 28. XII. 1776.) - Nakon što je postao član Provincije Bosne Srebrene, studirao je teologiju na Bogoslovnoj školi u Budimu (1747.-1751.). Po završetku studija je položio ispit za profesora filozofije, jer je već 1751. počeo predavati filozofiju, ali nije poznato na kojem učilištu; dvije godine predaje na filozofskom učilištu u Slavanskom Brodu (1753.-1755). God. 1755./56. boravio je u Budimu u službi hrvatskog propovjednika i položio ispit za profesora teologije koju je predavao 1756./57. na Bogoslovnoj školi u Petrovaradinu. Nakon diobe Provincije Bosne Srebrene pristupio je novoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga i bio definator i tajnik u prvom upravnom vijeću provincijala Ivana Penića (1757.-1760.). Od 1771. je bio u Slavanskom Brodu kao direktor franjevačke gimnazije. Tiskao je i zbirku propovijedi pod naslovom *Propovjedi za sve nedilje*. (s. l. 1754.) i u rukopisu ostavio spis *Slavodilnost na sv. Ivana Evangelista*; danas nema primjerka tih propovijedi, a njihov rukopis se nalazio u knjižnici franjevačkog samostana u Vukovaru. Spis *Slavodilnost* je također izgubljen. Preostale su tiskom objavljene filozofske teze: *Polychronion Aristotelico-Scoticum seu conclusiones ex universa Philosophia*. (s.l.) 1754. - Usp. Eusebius Fernendzin: *Brevis catalogus scriptorum Provinciae S. Ioannis a Capistrano*. Temisvarini 1887., 5. - F.E. Hoško, *Franjevačka filozofska škola u Slavanskom Brodu*. Nova et vetera, 27(1977.), sv. 2, str. 82-83.

³⁶ Krizostom Rappold (Beč, oko 1725. - Radna, 18. IX. 1763.) je 1756. bio osobni tajnik Petra Lipovca, dok je upravljao Provincijom Bosne Srebrene u odustnosti provincijala Antuna Bačića koji je sudjelovao na općem saboru Franjevačkog reda. Tada je stekao zvanje profesora teologije i postao predavačem Bogoslovne škole u Radni. U Petrovaradinu je predavao samo školske godine 1757./58. a onda je nastavio djelovanje na bogoslovnoj školi koja je u međuvremenu iz Radne preselila u Temišvar. Ondje su nastala i njegova predavanja iz teologije *Sacrosancta theologia speculativa de cultu sanctorum et de actibus humanis et legibus* (Temisvarini, 1761; vel. 18 x 22,5, str. 148+142; Požega, br. 3). - Usp. AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 203, 204. - *Historia domus Bajensis*, Band I, Baja, 1991., 37-38.

³⁷ Stanislav Losgott (+ Radna, 2. III. 1772.) je djelovao najprije kao profesor filozofije na generalnom učilištu u Osijeku (1748.-1751.), a zatim kao profesor teologije u Radni (1756./57.), u Temišvaru (1758.-1762.) i u Petrovaradinu (1759.; 1762./63.). Tiskom je objavio djelo *Tractatus polemicus de statu mortuorum et resurgentium, de paradiso deque inferno et purgatorio* (Augustae Vindelicorum, s.a.) i popis teoloških teza *Elenchus seu ordinata methodus tradendi in scholis theologicas difficultates...a Clemente a Panarino... praescripta...de statu mortuorum* (s.l. 1762.) koje javno ukazuju kako su profesori bogoslovnih škola u njegovo vrijeme slijedili nastavnu osnovu generala Franjevačkog reda Giugnonina. Objelodanio je i molitvenik *Varia pietatis exercitia omnibus Christifidelibus accomodata* (Budim 1769.). Poslije učiteljskog djelovanja bio je samostanski starješina u Földvaru (1764./65.).

³⁸ Petar Kraft (Vukovar, oko 1735. - Radna, 27. IV. 1775.) je po završetku teološkog školovanja stekao naslov profesora filozofije i predavao na filozofskom učilištu u Cerniku (1761./62.). Ispit za profesora teologije položio je pred komisijom kojoj je predsjedao Modest Dominković od 28. IX. do 2. X. 1763. u Osijeku, i to zajedno s Ambrozom Zomborlićem, Ladislavom Spaićem i Barnabom Cronfeldom. Bio je profesor bogoslovnih škola pokrajinskog stupnja u Temišvaru (1763.-1768.) i Petrovaradinu (1768./69.). Kad je 1769. postigao naslov šestogodišnjeg profesora teologije, boravio je u Cerniku. - Usp. AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 250-255. - Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi 1686.-1945*. Osijek, 1993., 51.

(1756.-1762.). Njegovi nasljednici, Joanecije a Molina (1762.-1768.) i Pascal Frusconi (1768.-1791.), su potvrdili tu nastavnu osnovu i usavršili je novim uredbama. Novi nastavni program za visoke bogoslovne škole dogmatske teologije u Franjevačkom redu Klement Giugoni je objavio pod nazivom *Elenchus tractatum et quaestionum quae in nostris Scholis singulis quadriennis iuxta mentem subtilissimi Doctoris Ioannis Duns Scoti Revmus P. Clemens a Panormo, Min. Gen., omnibus sacrae Theologiae Lectoribus Generalibus mandat peragendos pro recta atque ordinata in universo Ordine studentium institutione*. Taj program gradiva bio je formuliran u 425 teza, a 11. IX. 1757. ga je potvrdio papa Benedikt XIV. Pet godina kasnije je general Franjevačkog reda Joanecije a Molina donio dodatne uredbe ovom novom programu uvodeći pozitivnu metodu u obradu teoloških pitanja: svaku tvrdnju, tezu, valja obrazložiti navodima iz Svetog pisma, učenjem crkvenih otaca, sabora i učitelja. Paškal Frusconi pak 1768. u svojim uredbama potvrđuje Giugonijev *Elenchus tractatum et quaestionum* i tako zaključuje napuštanje rasporeda gradiva po Lombardovim Sentencijama utvrđujući ove teološke predmete: učenje o Bogu i Božjim svojstvima, o Presvetom Trojstvu, o Bogu Stvoritelju, o milosti, o Kristu Spasitelju, o sakramentima s dogmatskog i moralnog stajališta, o Crkvi, papi i koncilima te o posljednjim stvarima³⁹.

Benedikt Zebić, kad je 1756. s Jerolimom Bačićem počeo predavati u Petrovaradinu, razlagao je teološko gradivo po rasporedu Lombardovih Sentencija. U Budimu su 29. V. 1756. on i Bačić položili ispite za profesore teologije na bogoslovnim školama stupnja pokrajinskog učilišta. Zebić je te školske godine jedno vrijeme boravio u Budimu i ondje predavao dogmatsko bogoslovlje umjesto Filipa Penića, a u Petrovaradinu ga je zamjenjivao Eugen Lenauer. Kad je konačno preuzeo predavanja u Petrovaradinu, imao je 30 godina; rodio se 2. III. 1727. u Slavonskom Brodu. Teologiju je studirao u Budimu i 1751. branio dogmatske teze Jerolima Lipovčića. Te godine, ili godinu dana kasnije, je završio redovito školovanje, a 16. VI. 1752. u Baji pristupa ispitu i od pet ispitivanja postigao je na ispitu najbolje ocjene za profesora filozofije. Zadobio je katedru filozofskog učilišta u Aradu, u današnjoj Rumunjskoj (1752.-1755.). Nakon prve godine predavanja objavio je tiskom teze javne rasprave pod naslovom *Theses ex proemio Logices... iuxta mentem Ioannis Duns Scoti* (Aradini 1753.). Raspravi je predsjedao 20. V. 1753. u Aradu. Po završetku šestogodišnjeg učiteljskog djelovanja u Petrovaradinu provincijal Josip Blagoje ga je 23. V. 1764. zajedno s Losgottom i Lenauerom proglasio za šestogodišnjeg profesora teologije; tada je boravio u Požegi. Kako je provincijal Blagoje umro u vrijeme obavljanja svoje službe, je najprije za njegovog nasljednika bio izabran Zebićev profesor Jerolim Lipovčić, a po njegovoj smrti izabralo je 14. II. 1767. upravno vijeće Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Zebića za provincijskog vikara. Vodio je provinciju šest mjeseci, a ponovno je postao član upravnog vijeća 9. I. 1768. sa službom provincijskog kustoda

³⁹ Usp. F.E. Hoško, *Organizacija filozofske i teološke nastave na visokim školama Provincije sv. Ladislava u razdoblju potridenske obnove*. Kačić, 6(1974.), 56-59.

(1768.-1771.). Boravio je također u Našicama (1773./74.), u Đakovu gdje je bio savjetnik biskupa Antuna Čolnića (1774./75.), u Velikoj (1775.-1777.), u rodnom gradu Slavonskom Brodu (1778./79.), a umro je 18. VI. 1779. u Radni⁴⁰.

Eugen Lenauer položio je 29. V. 1756. ispit za profesora teologije u Budi-
mu, i to zajedno sa Zebićem, Jerolimom Bačićem, Krizostomom Rappoldom i
Stanislavom Losgottom. U Petrovaradinu zamjenjuje u jesen 1756. Zebića i
29. II. 1757. kod javne rasprave iznosi prigovore na filozofske teze Josipa
Srimčevića. Iste godine predaje na Bogoslovnoj školi u Radni, ali se početkom
prosinca vraća u Petrovaradin. Čini se da je došao u Petrovaradin bez
dopuštenja provincijala Filipa Penića, jer ga ovaj kažnjava boravkom u »kući
stege«, tj. u osobitom samostanskom kućnom pritvoru, i to od početka prosin-
ca 1757. do 2. ožujka 1758. godine. Sljedeću školsku godinu je sa Zebićem
predavao u Petrovaradinu, a zatim početkom školske godine 1759./60. odlazi
u Temišvar. Kad je izgledalo da će ondje ostati, on se ponovno vraća u Petrova-
radin jer je na tužbu biskupa Nikole Đivovića provincijal Penić Losgotta
premjestio 8. XII. 1759. u Temišvar, a Lenauera vratio u Petrovaradin. Ovdje
je djelovao do jeseni 1762. godine, kad je ponovno zamijenio mjesto s Losgot-
tom i otišao u Temišvar. Lenauer je rođen oko 1725. u Beogradu; kao profesor
filozofije je djelovao u Baji (1749.-1752.), a zatim je predavao na učilištu mor-
alnog bogoslovlja u Iloku (1753.-1755.). Umro je 29. IX. 1791. u Zemunu⁴¹.

Poslije Zebića i Lenauera preuzeli su 1763. učiteljske stolice na Bogoslov-
noj školi u Petrovaradinu Ladislav Spaić i Barnaba Cronfeld. Opravdano je
pretpostaviti da su njihovi prethodnici Zebić, Lenauer, Losgott i Rappold sli-
jedili nastavnu osnovu Klementa Giugnonija, premda se to može utvrditi tek
za Spaića i Cronfelda. Oni su, naime, prvi među petrovaradinskim profesori-
ma objavili teološke tezarije javnih rasprava koje su održali u Petrovaradinu i
iz njih je razvidno da slijede tu nastavnu osnovu. Spaić je k tome prvi od petro-
varadinskih profesora čija su predavanja sačuvana u rukopisu. Za ostale pro-
fesore prije njega, ako su i zapisali svoja predavanja koja su držali studentima
u petrovaradinskoj školi, ne može se sa sigurnošću ustanoviti da li su ih sasta-
vili u Petrovaradinu.

Spaić naglašava da je teologiju predavao po Giugnonijevoj nastavnoj
osnovi, pa je to naznačio i u zajedničkom naslovu svojih dogmatskih preda-
vanja: *Theologia juxta Elenchum tractatum et questionum, quae in scholis nostris
singulis quadriennii juxta mentem Doctoris Subtilis praelegi solent* (Petrovaradin,
1765. - Budae, 1773.). Pod tim naslovom dva rukopisa sadrže razrade ovih
predmeta: *De Deo eiusque divinis attributis; De Deo Trino; De Deo Creatore; De divi-
na gratia; De Angelis, De Incarnatione* (vel. 18 x 23 cm; Budim, K III 28; vel 19 x
23 cm; Našice, br. 10. U zasebnom svesku su još tri rasprave: *De actibus huma-*

⁴⁰ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 212-233. - *Historia domus Bajensis*. Baja, 1991., 32, 54, 56. -
Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi 1668.-1945.* Osijek, 1993., 42.

⁴¹ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 212-230. - *Historia domus Bajensis*. Baja, 1991, 29-37.

nis, *De Legibus, De virtutibus theologis* (Budae, 1773./74; vel 18 x 23 cm; Budim, K II 31). Spaić je student osječke i budimske Bogoslovne škole (1754.-1758.). Kako se odmah po završetku školovanja javio na ispit za profesora filozofije i stekao tu kvalifikaciju, postao je predavač na filozofskom učilištu u Našicama (1758.-1761.). Tamošnja predavanja zapisali su dvojica njegovih studenata, a dio i on sam; tako su sačuvana u cijelosti: *Philosophia rationalis seu Logica item Ontologia seu Metaphysica* (Nassicis, 1758.-1760; vel. 18 x 23 cm, str. 46+149+48; Budim, k II 27; vel. 17,5 x 21,6 cm; Budim, k I 13) i *Tractatus in universam Aristotelis Physicam* (Nassicis, 1759; Budim, k I 13; vel. 18,3 x 23 cm; 22,5 x 18 cm, str. 432; Makarska). Iz Našica je pošao u Bajui ondje predavao na javnoj gimnaziji koju su vodili franjevci (1761.-1763.). Položivši 1763. u Osijeku ispit za profesora teologije naučavao je u Petrovaradinu pola desetljeća (1763.-1768.). Kad su više redovničke vlasti razriješile službe provincijala bivšeg petrovaradinskog profesora Emerika Zomborlića i postavile za provincijala Jakova Spatzierera, novi je provincijal 20. II. 1768. Spaića i njegovog druga Barnabu Cronfelda premjestio za profesora u Bogoslovnu školu u Temišvaru (1768./69.), a temišvarske profesore Petra Krafta i Ambroza Zomborlića je doveo na njihova mjesta u Petrovaradin⁴². Spaić je 1767. položio ispit za profesora bogoslovlja na generalnim učilištima i nakon godine dana boravka u Temišvaru preuzeo katedru na Visokoj bogoslovnoj školi generalnog učilišta u Budimu i ondje djelovao pet godina (1769.-1774.).

U Petrovaradinu je održao pet javnih rasprava, a u Budimu sedam. Sačuvao se jedan popis teza koji je branio u Petrovaradinu i jedan iz Budima: *Theses theologicae de visibilitate, intellectu, voluntate ac prudentia Dei... defensae Petrovaradini 1766* (Essekini 1766.) i zatim *Dum...de augustissimo individuae Trinitatis mysterio theses theologicas Budae...propugnandas susceperunt* (Budae, 1773.). Zajedno sa Spaićevim tezama iz Petrovaradina objavio je i Cronfeld svoje teze koje je isto tako predstavio petrovaradinskoj javnosti. Spaić nije u Budimu postigao naslov »lector jubilatus«, jer ga je provincijski kapitul 1774. izabrao za provincijala; bio je tada u 49. godini života, (rođen je 2. XI. 1725. u Nadalju kod Bečeja). Već je prije sudjelovao u upravi provincije kao kustod (1771.-1774.), a kasnije je bio definator (1783.-1785.), konsultor (1797.-1799.) i provincijski vikar (1793./94.). Godinama je boravio u Budimu; jedno vrijeme kao samostanski starješina (1779.-1783.), a inače je bio samostanski bibliotekar (1785.-1799.). Istraživao je povijest franjevaca na području Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i zapisao *Syllabus religiosorum Provinciae olim Bosnae Argentinae, jam ab anno 1757. s. Ioann. Capistr. jam viven-*

⁴² Ambroz Zomborlić (Vukovar, oko 1735. - Petrovaradin, 9. IV. 1769.) je teologiju studirao na bogoslovnoj školi osječkog generalnog učilišta (1757.-1759.). Postigao je naslov profesora filozofije i preuzeo katedru Filozofskog učilišta u Budimu (1759.-1761.); treću godinu je predavao na nekom drugom učilištu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. U Budimu je sastavio za svoje studente tri priručnika: *Logica* (Budae, 1760.), *Tractatus Aristotelis in Libros Metaphysicorum juxta mentem Joannis Duns Scoti explanatus* (Budae 1760; vel. 18,5 x 23 cm; Slav. Brod, XV-D-7) i *Scientia naturalis* (Budae, 1761.; vel. 18,5 x 23 cm, Sl. Brod, B-8). U Osijeku je 28. IX. 1763. položio ispit za profesora teologije; najprije je predavao na školi moralnog bogoslovlja u Iloku (1763.-1765.), a zatim na bogoslovnim školama pokrajinskog stupnja pokrajinskog učilišta u Temišvaru (1765.-1768.) i u Petrovaradinu (1768./69.). - Usp. F.E. Hoško, *Prosvjetno i kulturno djelovanje hrvatskih i bosanskih franjevaca u Budimu*, 164-165.

tium adhuc, quam vitam functorum (Budim, tomus, LXI). Potkraj života objavio je tiskom knjižicu o izboru životnog poziva i pravilima lijepog ponašanja *Regula vitae humanae adnexumque modum de eligendo vitae statu pro commodo juventutis* (Budaë, 1798.); vjerojatno su to njegova shvaćanja koja je stekao u radu s mladeži dok je bio profesor gimnazije u Baji. Godinu dana po izlasku ove knjige Spaić je umro 5. VI. 1799. u Budimu⁴³.

Tijekom pet godina učiteljskog djelovanja u Petrovaradinu Spaićev drug bio je Barnaba Cornfeld. Rodio se u mjestu Frankenstein u Šleskoj 12. XI. 1730. godine, a članom Bosne Srebrene postao je 1750. u Velikoj; poslije 1757. bio je član Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Teologiju je slušao na Bogoslovnoj školi Generalnog učilišta u Osijeku (1754.-1758.). Položivši ispit za profesora filozofije, predavao je na vukovarskom filozofskom učilištu (1758.-1761.). Održao je u Vukovaru javnu raspravu iz filozofije, a teze su branili dva njegova studenta franjevca i jedan nefranjevac, Vukovarac Antun Fridringer. Pošto je 1763. položio ispit za profesora teologije u Osijeku, preuzimao je učiteljske stolice na bogoslovnim školama, i to: u Petrovaradinu (1763.-1768.), u Temišvaru (1768./69.) i Budimu (1774.-1777.); prije boravka u Budimu bio je u Đakovu u svojstvu savjetnika dvojice biskupa, A. Čolnića i M. F. Krtice (1770.-1774.). Iz razdoblja njegovog učiteljskog djelovanja preostala su dva objelodanjena tezarija, jedan iz filozofije i drugi iz teologije: *Universae in via Aristotelis Philosophiae disputationes* (Essekini, 1760.) i *De sacramento Poenitentiae, extremae unctionis, Ordinis et matrimonii* (Essekini, 1766.). Ovaj drugi tezarij je objavljen zajedno sa Spaićevim tezama i predstavlja osobito vrijedan dokument o teološkom sadržaju koji je petrovaradinska Bogoslovna škola bila u stanju predočiti javnosti na raspravljanje. Cronfeld je umro 13. XI. 1788. u Mohaču⁴⁴.

U jesen 1769. dolaze u Petrovaradin za profesora Bogoslovne škole Lovro Bračuljević i Jerolim Jakočević. Obojica su bili ispitani profesori teologije; Jakočević je tu kvalifikaciju postigao 24. XI. 1768. u Petrovaradinu, a Bračuljević 14. VI. 1769. u Našicama.

Ime i prezime Lovre Bračuljevića, mladega, ukazuje da je bio u rodu s piscem i teologom Lovrom Bračuljevićem, starijim, ili Lovrom iz Budima (+2. XI. 1737.) te da se je i sam oko 1735. rodio u Budimu. Filozofiju je studirao u Osijeku (1754.-1757.), a teologiju u Budimu (1757.-1761.). Najprije je predavao na Filozofskoj školi generalnog učilišta u Budimu (1761.-1764.). Čini se da je još jednu godinu predavao i na Filozofskom učilištu generalnog učilišta u Osijeku, jer je 14. VII. 1765. u Osijeku vodio javnu raspravu koju je posvetio osječkom građaninu Jakovu Kneževiću. Prije nego je postao profesor u Petrovaradinu predavao je na učilištu moralnog bogoslovlja u Iloku (1766.-1768.). Odmah na početku djelovanja u Petrovaradinu zapisao je svoja predavanja studentima pa se do danas sačuvao rukopis *Dogmata theologica* (Petrovaradini,

⁴³ *Ibidem*, 168-170.

⁴⁴ *Ibidem*, 170. - Isti, *Filozofsko učilište u Vukovaru (1733.-1783.)*, 19-20.

1769; vel. 18,5 x 23 cm; Budim, k II 18). U Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga uživao je ugled jer ga je provincijski kapitul bio izabrao za definitora u upravno vijeće provincijala Ivana Velikanovića (1771.-1773.), koji je 1768./69. bio dekan petrovaradinske škole. No, upravo tada je tražio i dobio oprost od redovničkih zavjeta i potkraj 1773. napustio zajednicu. Neko je vrijeme djelovao kao svjetovni svećenik pod imenom Adam Lalić. Htio se vratiti 1780. u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga pa je ponovno stupio u novcijat, ali ga je napustio još iste godine⁴⁵.

U Budimu je rođen 23. IV. 1739. i Jerolim Jakočević, Bračuljevićev drug u profesorskoj službi u Petrovaradinu. Filozofsko školovanje je završio u rodnom gradu (1756.-1759.), a teološko je započeo u Temišvaru (1759.-1762.) i zaključio opet u Budimu (1762./63.). Nakon što je 28. IX. 1763. u Osijeku s odličnim uspjehom položio ispit za profesora filozofije, preuzeo je katedru Filozofske škole generalnog učilišta u rodnom gradu (1763.-1766.). Poslije druge i treće nastavne godine održao je sa svojim studentima javne rasprave. Tezariji se nisu sačuvali, ali rukopisi čuvaju njegova predavanja iz logike i iz fizike: *Cursus philosophicus* (Budae, 1763; 18 x 22 cm; Budim, k I 5) i *Tractatus in Physicam generalem Aristotelico-Scoticam* (Budae, 1766; vel. 17 x 23 cm; Budim, k II 25). Jedno vrijeme je zatim djelovao kao odgojitelj franjevačkih pripravnika u Požegi (1766.). U jesen 1769. dolazi u Petrovaradin gdje je punih šest godina bio profesor i postigao naslov šestogodišnjeg profesora teologije; četiri i pol godine je predavao zajedno s Bračuljevićem, a tri semestra s Hadrijanom Lohrom⁴⁶. Sam je pribilježio svoja teološka predavanja. Vjerojatno nisu sva sačuvana, ali u četiri sveska su njegova razlaganja moralnog bogoslovlja, o dogmatskom učenju o utjelovljenju, iz crkvenog prava, uvodnih dijelova nauke o sakramentima: *Trifolion seu tractatus de actibus humanis, legibus et virtutibus theologicis* (Petrovaradini, 1769.-1771.; vel 18,5 x 23,6 cm; Budim, k II 24; vel. 18 x 23,3 cm; Ilok, D 90), *Homo reparatus seu tractatus de incarnationis mysterio* (Petrovaradini, 1769.; vel 18,4 x 22,7; Budim, k II 28), *Tractatus aequi et boni seu de jure et justitia* (Petrovaradini, 1771.-1773. vel. 18,7 x 22 cm; Budim, k II 30) i *Columnae sapientiae divinae seu tractatus de sacramentis* (Petrovara-

⁴⁵ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 258-278. - Arhiv franjevačkog samostana u Budimu, *Protocolum conventus Budae*, sv. I, 372. - F. E. Hoško, *Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevača u Budimu tijekom 18. stoljeća*, 166-167. - Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi 1686.-1945*. Osijek, 1993., 45, 53, 90.

⁴⁶ Hadrijan Lohr (Beč, Austrija, 15. IX. 1736. - Beč, 25. IX. 1784.) je 1755. u Šaregradu stupio u novicijat Bosne Srebrene, a zatim je dvije godine kasnije postao član Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Dobro je govorio hrvatski. Teologiju je studirao u Osijeku (1760.-1764.), a zatim je na tamošnjem učilištu filozofije predavao kroz tri godine (1764.-1767.). Iz tog vremena preostale su tiskom objavljene njegove teze *Positiones ex universa Philosophia* (Essekini, 1767.). Uspješno je na natječajnom ispitu 14. VI. 1769. stekao naslov profesora teologije i odmah preuzeo učiteljsko mjesto na školi u Temišvaru (1769.-1773.). U Petrovaradinu je u listopadu 1773. zamijenio Lovru Bračuljevića i ondje predavao dvije školske godine (1773.-1775.). Nastavio je predavati dogmatsko bogoslovlje na Bogoslovnoj školi generalnog učilišta u Osijeku (1775.-1777.) u svojstvu »lector substitutus«, jer nije položio ispit za djelovanje na generalnim učilištima. Iz tog vremena su preostala njegova predavanja *De Deo uno* (Essekini 1777.; vel. 18 x 23,5 cm; Slav. Brod. IV E 10) i objavljene teze *Cum dogmata de Deo et attributis* (Essekini, 1777.). Napustivši Osijek boravio je u Iloku kao dekan Filozofskog učilišta (1777.-1780.), a zatim kao gvardijan u Aradu, Temišvaru i Baču. - AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 278-291. - F.E. Hoško, *Dvije osječke visoke škole*. Kačić, 10 (1978), 143-144. - S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686. - 1945*. Osijek, 1993., 54.

dini, 1773.-1775.; vel. 18,8 x 22,8 cm; Budim, k II 26). S ova četiri sveska Jakočević je najplodniji pisac teoloških priručnika za potrebe studenata petrovaradinske Bogoslovne škole. U tom je mjestu ostao po isteku učiteljske službe kao samostanski starješina (1775.-1777.), a istu je službu obavljao i u rodnom Budimu (1777./78.). Pedagoškim zaduženjima se vratio 1783. obavljajući službu direktora Gimnazije u Somboru (1783./84.) i u Osijeku (1784.-1786.). Posljednje godine života, i to sve do smrti 16. IV. 1790. godine, bio je kapelan vojne bolnice u Novom Sadu⁴⁷.

U osmom desetljeću 18. st. državne vlasti u Habsburškoj Monarhiji, nadahnute idejama prosvjetiteljstva i reformnog katolicizma ili jozefinizma, odlučno preuređuju djelovanje crkvenih škola za spremanje svećenika. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće 14. V. 1773. traži od provincijala Ivana Velikanovića da bogoslovne škole u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga usklade dosadašnju nastavnu osnovu s nastavnim programom Državnog teološkog fakulteta u Trnavi. Upravno vijeće provincije povjerilo je 16. VIII. 1773. taj zadatak dekanu Emeriku Paviću i profesorima Generalnog učilišta u Budimu, naime Ladislavu Spaiću, Tadiji Bošnjakoviću i Kristoforu Triepskornu, odstraniti iz *Elenchusa* generala Franjevačkog reda Klementa Giugnonia sva ona pitanja koja nisu u skladu s nastavnim programom trnavskog Teološkog fakulteta da bi takvu izmijenjenu nastavnu osnovu provincijal Velikanović mogao do 1. XI. 1773. predstaviti Ugarskom namjesničkom vijeću. Nije poznato da li je to Velikanović tako i učinio, ali je Ugarsko namjesničko vijeće već 17. XI. 1773. krenulo dalje i tražilo da crkvene bogoslovne škole napuste svoju dosadašnju nastavnu osnovu i isključivo slijede nastavni program državnog sveučilišta. Sama je pak država 4. X. 1774. donijela novi nastavni program koji je za teološke fakultete sastavio biskup Simon Stock, a redigirao opat Stephan Rautenstrauch. Redovničke bogoslovne škole trebaju ubuduće imati četiri nastavnika: prvi predaje crkvenu povijest i kanonsko pravo, drugi istočne jezike i biblijsku hermeneutiku, treći dogmatsko bogoslovlje, a četvrti pastoralno i moralno bogoslovlje te patrologiju i povijest teološke književnosti.

Usprkos tim zahtjevima sa strane državnih vlasti nema znakova da su od 1773. do 1778. petrovaradinski profesori Filip Matković, Ivan Nebel, Aleksandar Tomiković, Celestin Schneider⁴⁸ i Aleksandar Nagy slijedili spomenute nove uredbe. Svakako nisu prihvatili 1774. naređeno preustrojstvo rada u školi koje je posve promijenilo negdašnju školsku strukturu uvođenjem novih predmeta i četvorice nastavnika. To se dogodilo tek u jesen 1779. godine, i to nakon što je 7. V. te godine provincijsko upravno vijeće provincijala Blaža Tadijanovića ujedinilo bogoslovne škole u Petrovaradinu i Osijeku u jedinstven školski zavod, s time da u Petrovaradinu budu studenti i profesori prvih dviju nastavnih godina. U petrovaradinskom odjelu te preuređene Bogoslovne

⁴⁷ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 257-191. - F.E. Hoško, *Djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevacu u Budimu tijekom 18. stoljeća*, 171-172. - Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi 1686. - 1945.* Osijek, 1993., 51, 97, 104-108.

škole predavala su dva profesora: prvi je bio Jakov Berg i predavao je u prvoj nastavnoj godini crkvenu povijest, a u drugoj povijest teologije i patrologiju; drugi je profesor bio Aleksandar Nagy i u prvoj je godini predavao starozavjetnu i novozavjetnu biblijsku hermeneutiku, dok je u drugoj godini poučavao hebrejski i grčki jezik⁴⁹. Poslije četiri godine njihovog djelovanja po novoj nastavnoj godini stigla je 6. XI. 1783. zabrana daljnjega rada Bogoslovne škole. Studenti su mogli nastaviti školovanje isključivo u tzv. generalnim sjemeništima⁵⁰.

Filip Matković još nije bio položio ispit za profesora dogmatskog bogoslovlja, kad je u jesen 1775. preuzeo zajedno s Ivanom Neblom učiteljsku stolicu u petrovaradinskoj Bogoslovnoj školi. Rodio se 17. III. 1740. u Požegi, a 1756. je pristupio franjevcima u Baču. Nije poznato gdje je studirao filozofiju, a teologiju je završio u Budimu (1761.-1765.). Kako je odmah položio ispit za profesora filozofije, predavao je na Filozofskom učilištu u Slavonskom Brodu (1765.-1768.), a zatim se je posvetio pastoralnoj službi kao blagdanski propovjednik na hrvatskom jeziku u Budimu (1769.-1772.) te župnik i gvardijan u Našicama (1772.-1775.). U Petrovaradinu je predavao dvije godine (1775.-1777.), a zatim se spremao na ispit za profesora teologije po državnom nastavnom programu koji je bio 7. IX. 1778. u Samoboru. Zatim je dvije godine predavao na osječkom odjelu Bogoslovne škole koja je početni odjel imala u Petrovaradinu, a završni u Osijeku (1778.-1781.). Učiteljsko djelovanje je poslije toga nastavio u Budimu (1781.-1783.), gdje je ostao, a poslije dokidanja djelovanja franjevačkih visokih škola kao samostanski poglavar (1783.-84.), odgojitelj studenata filozofije na peštanskom sveučilištu (1784./85.) i upravitelj franjevačke suknare sve do smrti 25. II. 1789. godine⁵¹. O njegovom učiteljskom radu danas govore objavljeni popis teoloških teza *Assertiones ex universa Theologia dogmatica* (Essekini, 1781.), i to iz vremena kad su crkvene škole slijedile državnu nastavnu osnovu, te četiri filozofska spisa i jedan teološki priručnik u rukopisu: *Enchyridion Philosophicum* (Brodii, 1765./66.); vel. 17,5 x 22,5 cm: Budim, k I 4), *Disputationes in Physicam transcendentelem seu Aristotelico-scoticam Metaphysicam* (Brodii, 1766; vel. 17 x 22 cm; Budim, k I 9), *Physica naturalis seu Physica generalis* (Brodii, 1767; vel. 16,6 x 22 cm; Budim, k I 8), *Philosophiae naturalis seu Physicae particularis tractatio* (Brodii 1767; vel. 18

⁴⁸ Celestin Schneider (Budim, 5. XII. 1743. - Baja, 29. VIII. 1816.) je 1761. postao član Provincije sv. Ivana Kapistranskog. Osposobio se za profesora filozofije i predavao je na filozofskim učilištima u Aradu (1770.-1773.) i u Budimu (1777./78). U međuvremenu je predavao na učilištu moralnog bogoslovlja u Našicama (1776./77.). Ispit za profesora teologije po državnom nastavnom programu položio je 10. IX. 1778. u Somboru. Godinu dana je predavao na Bogoslovnoj školi u Petrovaradinu s Aleksandrom Nagyom; njih su dvojica na toj školi prvi prihvatili državnu nastavnu osnovu u svojim predavanjima. S Josipom Marklom je zatim predavao u Temišvaru, gdje je također bogoslovna škola postala početnim odjelom nove škole kojoj je završni odjel bio u Budimu. Kad je početkom 19. st. ponovno počela djelovati Bogoslovna škola s odjelima u Vukovaru i Baji, bio je profesor u Vukovaru (1803.-1805.), a zatim dekan odjela u Baji (1820.-1812.), 1815./16.). U dva trogodišta je bio provincijal (1806.-1809., 1812.-1815.) - Usp. AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 313. - F.E. Hoško, *Prosvjetno i kulturno djelovanje hrvatskih i bosanskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu*, 177.

⁴⁹ F.E. Hoško, *Organizacija filozofske i teološke nastave na visokim školama Provincije sv. Ladislava u razdoblju tridentske obnove*, 61-64. - Isti, *Dvije osječke visoke škole*, 2. dio, 158-162.

⁵⁰ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 330.

⁵¹ F.E. Hoško, *Dvije osječke visoke škole*, 2. dio, 166-167. Isti, *Prosvjetno i kulturno djelovanje... u Budimu*, 175-176. - S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686. - 1945.* Osijek, 1993. 80. 96. 127, 139.

x 23 cm; Našice, s.s.), te *De Verbo Dei incarnato* (Essekini 1788; 18,5; 23 cm; Budim, k III 29).

Matkovičev drug u učiteljskom djelovanju u Petrovaradinu Ivan Nebel je 5. V. 1775. zamijenio u radu Hadrijana Lohra. Završivši teološko školovanje bio je najprije dotajnik provincijala Jakova Spatzierera (1768.-1771.), a zatim profesor filozofskog učilišta u Vukovaru (1771.-1774.). Učiteljsku stolicu u Petrovaradinu je 1775. preuzeo, premda nije bio položio adekvatan profesorski ispit. Predavao je dvije godine (1775.-1777.), a zatim je bio samostanski starješina u Budimu (1783.) i Somboru, gdje je 15. XI. 1786. umro kao posljednji gvardijan prije dokinuća samostana⁵².

Nebela i Matkovića su u jesen 1777. naslijedili na učiteljskim mjestima u Petrovaradinu Aleksandar Tomiković i Aleksandar Nagy. Tomiković se je 25. I. 1743. rodio u Osijeku. Filozofiju je studirao na Filozofskom učilištu u Vukovaru (1764.-1767.), a teologiju u Osijeku i Rimu, i to u središnjem samostanu Franjevačkog reda u Aracoeli (1770.-1772.). Dok je predavao filozofiju u Baji, održao je ondje 1776. javnu raspravu, i to u samostanskoj crkvi sv. Antuna. Plod njegovog rada u Baji su dva sveska filozofskih predavanja: *Logica et metaphysica* (Bajae, 1774; vel. 16 x 21 cm; Osijek, XII-D-6) i *Physica* (Bajae, 1775; vel 16 x 21 cm; Osijek, X-G-9). Samo je godinu dana predavao teologiju u Petrovaradinu (1777./1778.), a zatim je bio samostanski bibliotekar i profesor (1779.-1783.) te direktor (1814.-1821.) Gimnazije u Osijeku. Niz godina je vodio kao starješina samostan u rodnom gradu (1785.-1794., 1797.-1803., 1807.-1809., 1813.-1817., 1818.-1824.). Bio je tajnik provincijala Josipa Paviševića (1783.-1785.), savjetnik provincijala Josipa Jakošića (1803./1804.) i provincijskog vikara Marijana Lanosovića (1804.-1806.) te provincijal (1809.-1812.). Obavljajući službu provincijala zastupao je povratak redovničkoj stegi predjosefinističkog vremena. Osječka gradska općina ga je 1816. imenovala prisjednikom sudbenog stola. Vodeći računa o njegovim školskim kvalifikacijama provincijski kapitul ga je 1794. bio predvidio za profesora teologije, jer je država dala na znanje redovničkim starješinama da je u izgledu obnavljanje rada redovničkih bogoslovnih škola. Tiskom je objavio tezarij filozofske rasprave *Propositones philosophicae* (Calocae 1776.), danas izgubljeni govor u čast cara Leopolda II, dramu o Josipu Egipatskom *Josip poznat od svoje braće* (Osijek, 1791.), životopis ruskog cara Petra Velikoga *Život Petra Velikoga cara Rusije* (Osijek, 1794.,) i zbirku propovijedi *Sveta govorenja petdeset* (Osijek 1797.). Od 1793. pa do kraja 18. st. uređivao je kalendar za Slavoniju i Hrvate u Podunavlju. Umro je 1. V. 1829. u Osijeku⁵³.

⁵² F.E. Hoško, *Filozofska škola u Vukovaru (1735. - 1783.)*, 21.

⁵³ Arhiv Franjevačkog samostana u Našicama, *Protocolium conventus Nassicis*, 242. - Ibidem, *Protocolium encyclicas continentium Nassicis*, sv. 4, 87. 198, 312. - AHFPZ, *Protocolium conventus Petrovaradini*, 303-313. - G. Csevapovich, *Synoptico-memorialis catalogus observantis provinciae s. Joannis a Capistrano*. Budae 1823, 282, 322. - Isti, *Recensio observantis Minorum Provinciae s. Joannis a Capistrano*. Budae 1830, 312. - J. Forko, *Crtice iz slavonske književnosti u 18. stoljeću*. I. 89-91, IV, 31-39. - P. Kolendić, *Tomkovičev »Josip poznat«*. Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, 9 (1929.), br. 1/2, 194-195. - K. Geci, *Jedan zaslužan redovnik franjevac o. Aleksandar Tomković*. Hrvatski list, 15 (1934.), br. 25, str. 9. - *Historia Domus Bajensis*, Band 1, Baja 1991, 63, 65, 72, 74-75, 83-86, 212, 261-267, 369. - S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686. - 1945*. Osijek 1993. 57-62, 90, 104-118, 122-128, 132-135, 138-145, 265, 285, 287. - Isti, *Slavonski pisci (1795.-1830.)*. Revija, 28 (1988), br. 1, 79-80, 82.

S Tomikovićem je 1777. kao profesor u Petrovaradinu nastupio Aleksandar Nagy, rođen 17. II. u Györu. U učiteljskoj službi je bio najprije na filozofskom učilištu u Budimu (1772.-1775.), a zatim je predavao moralno bogoslovlje u Radni (1775.-1777.), i to prvu godinu s Martinom Perczkyjem, a drugu godinu s njegovim bratom Antunom. Položivši 10. IX. 1778. u Somboru ispit za profesora teologije po nastavnoj osnovi koju je propisala država, mogao je iste godine nastaviti svoj rad u Petrovaradinu, i to najprije s Celestinom Schneiderom, a zatim s Jakovom Bergom; s njime je posljednjih četiri godine radio po novom nastavnom programu koji je školu u Petrovaradinu sveo na početni odjel jedinstvenog školskog zavoda kojem je završni odjel bio u Osijeku. Po završetku školskog djelovanja ostao je u Petrovaradinu i ondje 4. IX. 1786. preminuo⁵⁴.

Posljednji profesor petrovaradinske škole bio je Jakov Berg, rođen 9. II. 1742. u Petrovcima u Srijemu. U Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga je pristupio 1760. i zatim na Filozofskom učilištu u Cerniku (1761.-1764.) kod kasnijeg profesora petrovaradinske Bogoslovne škole Petra Krafta slušao filozofiju. Najvjerojatnije je u Italiji bio na teološkom školovanju, jer je uz njemački i hrvatski dobro znao talijanski. Nije poznato gdje je predavao filozofiju, dok je moralno bogoslovlje predavao u Radni s Josipom Jakošićem. Po franjevačkoj nastavnoj osnovi je predavao dogmatsko bogoslovlje u Temišvaru (1775.-1777.) i u Budimu (1777.-1779.), a onda studentima prve i druge nastavne godine po državnoj nastavnoj osnovi u Petrovaradinu (1779.-1783.). Dočekao je s Nagyom kraj djelovanja crkvenih filozofskih i teoloških škola 6. XI. 1783. godine. Provincijski vikar Marijan Lanosović nije zaboravio njegove školske kvalifikacije pa ga je 1804. postavio za dekana odjela Bogoslovne škole u Baji (1804.-1806.) i gvardijana u tom mjestu (1804.-1806.), nakon što je obnovljen rad bogoslovne škole u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Zatim je Berg pošao u Arad i ondje proživio posljednje desetljeće svoga života. Umro je 1. IV. 1815. u tom mjestu⁵⁵.

Bogoslovna škola u Petrovaradinu (1735.-1783.) je gotovo pet desetljeća djelovala u tom srijemskom gradiću. U njoj je predavalo 26 profesora; neki su ispunili uredbama predviđenih šest godina djelovanja, dok je veći dio proveo manje godina u Petrovaradinu. Školu je u tom razdoblju pohađalo između 110 i 120 studenata; više od 90 je u njoj završilo četverogodišnji studij, dok je njih 17 boravilo samo po dvije godine nakon što je 1778. četverogodišnja škola postala dvogodišnjim odjelom jedinstvenog školskog zavoda koji je djelovao u Petrovaradinu i u Osijeku. Ta je škola pružala izobrazbu mladim franjevcima Provincije Bosne Srebrene, odnosno Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, i bila treća školska ustanova po važnosti u tim crkvenim pokrajinama. Profesori te škole uživali su za vrijeme boravka u Petrovaradinu ugled u crkvenoj i društvenoj javnosti, a neki od njih su svojim kasnijim pro-

⁵⁴ AHFPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 305-329.

⁵⁵ *Ibidem*, 314-330. - F.E. Hoško, *Prosvjetno i kulturno djelovanje...u Budimu*, 173.

svjetnim, kulturnim, pastoralnim i upravnim radom oblikovali crkveni i javni život u Srijemu, Slavoniji, Bačkoj i Podunavlju. Svakako je petrovaradinska Bogoslovna škola prenosila ne samo teološko učenje od pokoljenja na pokoljenje svojih studenata, nego je utjecala na širenje teološke misli općenito na tom području. Profesori škole su bili svjesni da djeluju u višekonfesionalnoj sredini pa su gajili međukonfesionalno razumijevanje, što potvrđuje zanimanje za javne rasprave u školi kod vodećih ljudi među protestantima i pravoslavicima. Naravno, te javne rasprave su otkrивale i razinu izobrazbe studenata te stručnu i pedagošku osposobljenost nastavnika, a podržavale su i permanentnu izobrazbu svjetovnog i redovničkog svećenstva. Otisnuti popisi teza javnih rasprava i sačuvana predavanja u rukopisu su i danas znak i rezultat djelovanja te škole, premda nas više od dva stoljeća dijeli od prestanka njezinog djelovanja.

Kako je Bogoslovna škola u Vukovaru u 19. st. bila zapravo samo dvogodišnji odjel jedinstvene četverogodišnje škole s drugim odjelom u Baji, to je petrovaradinska Bogoslovna škola jedina crkvena škola s cjelovitom fakultetskom osnovom koja je ikada djelovala u Srijemu.

DIE FRANZISKANISCHE THEOLOGISCHE SCHULE IN PETROVARADIN (1735.-1783.)

Zusammenfassung

Die Bosnische Provinz hat im Jahre 1735 in Petrovaradin (Peterwardein) in Srijem (Syrmium) eine theologische Schule gegründet; von ihr hat die Provinz des Hl. Johannes von Capistran 1757 diese Schule übernommen und bis 1783 geleitet. Den Unterricht in dieser Schule hielten zwei Professoren vier Jahre lang nach dem Programm der theologischen Fakultäten. Bis 120 Studenten hörten die Vorlesungen von 27 Professoren in 48 Jahren der Tätigkeit dieser Schule, die in der franziskanischer Schulstruktur »studium theologicum provinciale« war. Vier von diesen Professoren (L. Spaić, B. Cronfeld, L. Bračuljević und J. Jakočević) schrieben in Petrovaradin ihre theologischen Manuskripte und veröffentlichten ihre Verzeichnisse der Thesen für die Disputationen. Andere 13 Professoren machten dasselbe nicht in Petrovaradin, sondern an anderen Plätzen ihrer Schultätigkeit; sechs von diesen sind auch als kroatische Schriftsteller bekannt (A. Papušlić, A. Tomašević, Pavao von Baja, Đ. Rapić, J. Bačić und A. Tomiković). Die Schule in Petrovaradin war die einzige theologische Hochschule in derzeitigem Syrmium. Sie verbreitete das scotistische theologische Denken, pflegte auch theologische Fortbildung der Priester und war auch ein Mittel der interkonfessionellen Begegnungen mit Orthodoxen und Protestanten in dieser Gegend.